

EEN KIJKJE OP ROTTERDAM IN HET BEGIN DER ACHTTIENDE EEUW,

DOOR

P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.

In het laatste vierendeel der zeventiende eeuw, den 22en Februari 1683, werd te Frankfort aan den Main geboren Zacharias Conrad von Uffenbach, die een type mag heeten van den ontwikkelden, wetenschap en kunst liefhebbenden Duitscher van dien tijd. Hij was de zoon van welgezeten burgers, die stellig zich er over verheugden, dat hun veelbelovend kind zijn grootste vermaak in boeken vond. Boeken bleven dan ook zijn lust en liefde zijn leven lang. Hij studeerde eerst te Straatsburg, vervolgens te Halle, waar hij promoveerde tot doctor in het burgerlijk en het kerkelijk recht. Maar hij promoveerde in deze vakken meer omdat het zóó behoorde, dan omdat hij daarin bijzonder behagen had. Zoowel te Halle als te Straatsburg volgde hij de lessen in de anatomie, de natuur- en de letterkunde, en in die wetenschappen, alsmede in de geschiedenis stelde hij veel belang. Op zijn aansporen werd in 1718 te Frankfort een Theatrum-Anatomicum opgericht — eene verzameling van zeldzame en vooral van zonderlinge voorwerpen, gelijk toen overal die Theaters waren. Ook trachtte hij, in zijne geboortestad teruggekeerd en ambteloos gebleven om zich aan de studie te kunnen wijden, een muntkabinet bijeen te brengen, en dacht hij er zelfs over eene verzameling van *naturalia* aan te leggen, maar het laatste deed hij niet en het eerste liet hij in den steek, omdat

hij begreep, dat zij afbreuk zouden doen aan zijne voor-naamste liefhebberij: boeken verzamelen.

Nederland en Engeland stonden toen in Duitschland bekend als de landen, waar de wetenschap bloeide, tal van beroemde professoren en geleerden woonden, vermaarde bibliotheken en verzamelingen, openbare en bijzondere, gevonden werden. In Mei 1705 deed Zacharias Conrad von Uffenbach met zijne zuster en andere verwanten een reisje door ons land. Het was een plezierreisje, dat bij hem echter het besluit deed rijpen om hier langer te vertoeven. Eerst vier jaren later volvoerde hij dit besluit, want eene reis, gelijk hij nu voor had, eischte langdurige voorbereiding. Hij teekende aan wat er op elke plaats te zien was, welke geleerden hij wenschte te bezoeken, enz. Of hij toen ook zich oefende in een kunstje, dat hem bij zijne bezoeken dikwerf te stade kwam, wij weten het niet, maar dat hij zonder er naar te zien en zonder dat de persoon, bij wien hij was, het bemerkte, op een papiertje dat hij in den zak had, kon opteekenen wat deze zeide, — dat wordt ons ten stelligste verzekerd door den heer J. G. Schelhorn, die zijn leven beschreven, en zijn reisjournalen voor de pers gereed gemaakt heeft.

Met zijne aantekeningen en met zijn jongeren broeder Johann Friedrich, dien hij meenam omdat deze teekenen kon en dus afbeeldingen maken, ging Uffenbach in December 1709 op reis. Hij bleef bijna anderhalf jaar uit, en dat hij veel en goed gezien heeft, daarvan getuigen de omvangrijke cahiers, waarin hij getrouwelijk zijne aantekeningen schreef, en de meer dan 4000 boekdeelen, welke hij verzamelde en thuisbracht.

In 1718 deed hij nogmaals eene reis door de beide Nederlanden, met zijne vrouw, zijn broeder, zwager en stiefzoon, maar dit was, naar het schijnt, ook meer voor

genoegen dan voor studie. Trouwens, omstreeks dezen tijd werd hij aan de wetenschap tot zekere hoogte ontrouw. Wij zeggen dit niet zoozeer met het oog op zijn huwelijk, al gaf hem dit zeker niet weinig afleiding, als wel omdat hij eene benoeming in het bestuur van zijne woonplaats aannam, welke hem veel tijd kostte. Verging hem de lust in het verzamelen; had hij geen tijd meer om van zijn bibliotheek zooveel te genieten, als hij wenschte; waren er omstandigheden van anderen aard in het spel — onze boekenvriend kwam er toe zijn schat te verkoopen, nadat hij deze had gecatalogiseerd en den catalogus had laten drukken. Lang heeft hij ze echter niet behoeven te ontberen, want hij stierf reeds in 1734.

Het dagboek van zijne reis werd — zoo als wij zeiden — door J. G. Schelhorn, op verzoek van zijn broeder, voor de pers gereed gemaakt, en verscheen in 1752 in drie octaaf-deelen.

Hieruit laten wij de aantekeningen volgen, welke hij tijdens zijn verblijf in deze stad maakte, — slechts weglatend de lijsten van boektitels en curiosa, die hij er in opnam, maar die voor ons geene waarde bezitten.

Na een rondreis door Noord-Westelijk Duitschland gemaakt te hebben, voeren de heeren den 4den April 1710 van Emden naar Delfzijl, en bezochten onze oostelijke gewesten. Van Utrecht gingen zij naar Amsterdam, waar zij korten tijd stil hielden, en spoedden zich weldra naar Den Haag, om daar hunne pas voor Engeland te halen. Met dezen in den zak kwamen zij den 21sten Juni te Rotterdam, waar zij, even als in 1705, afstapten aan het logement op de Groote Markt, »De dubbelde sleutel.» Zij verschaften zich er het noodige proviand, voeren den volgenden dag met de schuit naar Den Briel, reden den

4den van daar naar Hellevoetsluis en scheepten zich in op de pakketboot naar Harwich.

Vijf maanden vertoefden zij in Engeland. Den 5den November waren zij weder te Harwich, maar moesten er zes dagen wachten op gunstigen wind. Den 12den kwam de pakketboot tegenover Goeree ten anker, doch eerst des avonds konden zij aan wal worden gebracht, en dankten zij God, dat zij »*das schöne Holland wiederum erreicht hatten.*” Den volgenden morgen reden zij naar Den Briel, lieten zich van daar overzetten naar Maaslandsluis en voeren toen per trekschuit naar Delft. Hier bleven zij slapen, en den 14den November, des morgens om 10 uur, kwamen zij, ook per trekschuit, te Rotterdam.

Zij namen er weder hun intrek in »De dubbelde sleutel” en gingen aanstonds naar de boekverkoopers Fritsch en Böhm, die in de buurt van het Stadhuis woonden en de zaak van A. Leers, die zich in den Haag had gevestigd, hadden overgenomen, om zich eenige boeken aan te schaffen en vooral om inlichtingen in te winnen aangaande de geleerden, de bibliotheken en andere belangrijke zaken, die hier te zien waren. Vervolgens bezochten zij de kerken en de Latijnsche school. Den 19den brachten zij des morgens een bezoek aan juffrouw Elisabeth Rijberg (1), om hare papierknipsels te zien. Aan de deur van hare woning was een bord bevestigd, waarop in het Hollandsch en Fransch haar werk aangekondigd stond. Zij had nu echter slechts elf voorstellingen, die in zwarte lijsten achter glas waren geplaatst. De heer von Uffenbach had ze in 1705 reeds alle gezien, behalve twee, welke zij in 1709 had gemaakt: een strand-

(1) Elisabeth Rijberg woonde in 1698 in de Boompjes nabij het Oost-Indisch Huis (G. v. Spaan).

en vergezicht te Scheveningen, en de haringvangst. Onze reiziger vond ze *gar schön und künstlich gemacht*, en bewonderde bij het eerste de talrijke kleine menschenfiguren, die *alle auch von purem Papier eingekleidet* waren, bij het andere de talrijke schepen met al hun toebehooren. Hij vond hare zee- en bloemstukken beter dan hare voorstelling van Het Loo en dergelijke. Ook de lijsten welke zij om de bloemstukken maakte, en die er als genaaide en als gekloppelde kant uitzagen, vond hij fraai. Voor het kleinste stuk vroeg zij echter f 600, wat hij voor papier, hoe kunstig ook geknipt, te duur achtte.

Des namiddags bezochten de broeders den geleerden heer C. van Alkemade (1) en haalden zij hun hart op aan diens talrijke curieuse handschriften, charters, met de pen geteekende zegels, munten, kasteelen, enz. De heer van Alkemade vertoonde hun ook twee metalen beeldjes, die hij voor Druiden hield, maar, volgens den heer von Uffenbach van een kerkkroon afkomstig waren. Ook liet de heer van Alkemade een doos vol manna zien, welke, volgens hem, in het Oosten meermalen uit

(1) Cornelis van Alkemade, geboren te Noordwijk 11 Mei 1654, gestorven te Rotterdam 12 Mei 1737. Hij was langen tijd eerste commies op het kantoor van convoyen en licenten en hield zich bezig met het nasporen van Nederlandsche oudheden, waarover hij verscheidene boeken schreef, als: *Behandeling van 't kamp-regt*, 1699; *Hollandsche jaarboeken of Rijk-kronijk van Melis Stoke*, met afbeeldingen der graven van Holland; *De Munt der Graven van Holland*, 1700; *Inleiding tot het Ceremonieel en de Plegtigheden der Begraavenissen*, 1713; *Rotterdamse Heldendaden, genaamt Jonker Fransen oorlog*, 1724; *Beschrijving van de stad Brielle en den Lande van Voorn*, 1729; *Nederlands Displegtigheden*, 1732—1735. De twee laatste boeken maakte hij met zijn schoonzoon Pieter van der Schelling.

den hemel valt, soms wel een halve el hoog; von Uffenbach vond dat het er precies uitzag als aan elkander klevende coriander. Een derde curiositeit was een zoo-genaamde Chineesche broodgod: in een kleine glazen pijp bevonden zich drie op elkander geplaatste gerstekorrels, waarvan de bovenste wat uitgehold was, en van het meel was een mannetje gevormd en met wat verf gekleurd. De halve schaal van den korrel zag er uit als een nisje, waarin het mannetje zat. De heer van Alkemade verzekerde gelezen en gehoord te hebben, dat zulke poppetjes in het land van den grooten Mogol werden aanbeden!

Van hetgeen de heer van Alkemade onzen reizigers verhaalde, verdient het volgende ook thans nog de aandacht, als een der eerste proeven van stereotypeeren. Als een vel gezet was, dan nam men Brusselsche aarde, drukte daarin het zetsel af, goot op dit afdruksel metaal, en bracht dan die metalen platen op de pers.

Den zosten lieten de heeren zich aandienen bij den beroemden Jurieu (1), maar deze liet zich, wegens onge-

(1) Pierre Jurieu werd 24 December 1637 te Mer in Frankrijk geboren, studeerde in Holland en in Engeland, werd 1674 predikant en hoogleeraar in de Godgeleerdheid en de Hebreeuwsche taal te Sedan. In 1681 week hij uit naar Holland en werd weldra beroepen tot predikant bij de Waalsche gemeente te Rotterdam. Den 3 Februari 1682 werd hij aangesteld als hoogleeraar in de gewijde geschiedenis aan de Illustre school, welke toen te Rotterdam was opgericht. Hij stierf den 11den Januari 1713. Hij schreef een aantal vermaarde werken, als de *Histoire des dogmes et des cultes*.

Jurieu was getrouwd met zijne volle nicht, Hélène du Moulin. Zij was eene dweepster, die, volgens de door Dr. J. B. Kan in het *Rotterdamsch Jaarboekje*, I, bl. 50, medegedeelde Acte van het Consistorie der Waalsche Gemeente, dd. 20 Juli 1710, de »inspirés» attiroit en cette ville, ... les recevoit chez elle et même

steldheid, verontschuldigen. Later hoorden zij, dat deze geleerde wegens ouderdom en zwakte geen vreemden meer ontving, en dat hij zeer vervallen en terneergeslagen was, sedert zijne vrouw met den nieuwen profeet Cavalier Marion en zijn aanhang was weggeloopen. Van Jurieu's woning trokken zij naar het Stadhuis, waar eenige executies zouden plaats vinden. Eerst werden eenige lieden aan den paal »op Hollandsche manier'' gegeeseld; daarna werd een kwakzalver, die een kruijer doodgestoken had, opgeknoopt. Het zonderlingst vonden de heeren, dat eenige uren te voren gedrukte biljetten te koop werden geboden, luidende: »Hier hebje de laatste woorden van den onthoofden voor een oortjen!'' Des namiddags bezagen zij de verzameling oude munten en handschriften van den heer van Arckel (1), o. a. het handschrift van Hadr. Junius, dat van Arckel uitgegeven had, diens *Coryppus*, dat hij voornemens was uit te geven, en vele kritische aantekeningen uit de *Historia Byzantina* over medailles en inscripties. De heer van Arckel vertelde o. a. dat Reland eene spraakkunst van de taal der Hot-

elle fréquentoit les assemblées de ceux qui estoient venus ici depuis quelque temps.'' Chauffepié, *Dictionnaire historique et critique*, 1753 (III, bl. 82) ontleent aan eene Mémoire Ms. dat zij in Engeland is gestorven, waarheen zij die *inspirés* (kwakers?) gevolgd was. Von Uffenbach deelt omtrent haar iets mede, dat aan deze schrijvers onbekend bleef.

(1) Cornelis van Arckel, geboren te Amsterdam, 3 Oct. 1670, Remonstrantsch predikant te Rotterdam van 1703 tot zijn dood, 29 Sept. 1724. Hij gaf uit: *Hadriani Junii, Hornani, medici, Animadversa*, etc. Rott. 1701 en 1708; hij bezorgde een fraaien druk van *Marcelli Falingenii stellati zodiacus vitae; hoc est de hominis vita, studio, ac moribus optime instituendis*, Rott. 1722; en gaf uit: *P. de Groot, Dichtkundige uitbreiding der Psalmen*, en *J. van Geel, Gedichten*, beide in 1724.

tentotten had willen maken, toen er een van dat volk in het land gebracht was, en dat hij het geheele Onze Vader in die taal bijna had klaar gekregen, maar dat de Hottentot geen woord had kunnen geven voor »geheiligd,” en voor »God” niet anders dan »Gouverneur,” en toen hij hem vroeg of zij dan niets of misschien de zon aanbaden, had de Hottentot geantwoord: zij dachten niet zoo ver. Ook verzekerde de heer van Arckel, dat hij vroeger bij een koopman te Rotterdam Laurens Coster's *Spiegel onser behoudenis* had gezien, waarin de eerste bezitter, een *coaevus Costeri*, had aangeeteekend, dat hij dertig gulden daarvoor betaald had.

Den 21sten November brachten zij een bezoek aan Benjamin Furly (1), op het Haringvliet, een Engelsch koopman, die het hoofd der Kwakers in Holland was, en een curieuse verzameling boeken, vooral van onrechtzinnige schrijvers, bezat. Hij woonde in een fraai huis, was ongeveer zeventig jaren en een zonderling mensch. Zijn kantoor zag er uit als een bibliotheek. Wel 4000 boeken, meest theologische, vulden de kasten. Maar zijne bezoekers kregen daarvan niets te zien, dan het

(1) Benjamin of Benjohan Furly was hier geboren en de zoon van Benjamin Furly en van Dorothe Grainge, die 6 Dec. 1693 hertrouwde met Susanna Huis, weduwe van Jacobus van der Lijt. De oude Benjamin overleed in Maart 1714, in den ouderdom van 70 jaren en werd 26 Maart in de Groote kerk, Middelpand n°. 175, begraven.

De jonge Benjamin, waarvan hier sprake is, ondertrouwde 23 Mei 1708 met Marta Wrigt, jongedochter van Londen. Hij verloor haar in Sept. 1713; zij werd 18 Sept. in hetzelfde graf begraven. Een paar weken later, 9 Oct. werd haar kraamkind insgelijks daar bijgezet.

Benjamin Furly zelf overleed in Augustus 1738, in den ouderdom van 58½ jaar en werd den 7 van die maand in zijn familiegraf begraven.

origineel van het *Liber inquisitionis Tolosanae*, dat Limborch uitgegeven had, en dit nog maar, omdat zij daarom met aandrang vroegen. De heer Furly vertelde toen dat de vorige bisschop van Utrecht een geestelijke gezonden had om dit origineel te vergelijken met Limborchs uitgave, en dat hij hierin slechts had toegestemd op voorwaarde, dat die geestelijke, als hij vond dat de uitgave met het origineel overeenstemde, daarvan een attest geven moest, gelijk deze dan ook gedaan had, en toen had Furly dit voor in het deel geplaatst. Bij de klachten van den heer Furly over de vervolgingen, welke de Kwakers in Holland te lijden hadden, zullen wij ons maar niet ophouden (1). Zij kostten den heeren von Uffenbach twee volle uren, gedurende welke deze smachtend keken naar de boeken!

Des namiddags bezichtigden zij bij den wijnhandelaar en azijnmaker Vogel, op de Bierhaven, de geknipte schilderijen, welke deze van Gerard van Vliet (2) geërfd had. Misson maakte daarvan in zijne *Voyages* grooten ophef, maar de heer von Uffenbach vond ze op verre na niet zóó fraai en net als die van juffer Rijberg. Zeer verrast werd hij echter door den rijkdom en de talrijke zeldzame exemplaren der verzameling zilveren munten van den heer van Arckel, welke zij den volgenden dag bezichtigden, toen zij ook een kijkje namen in diens bibliotheek, welke grootendeels uit theologische werken bestond,

(1) Een merkwaardig staaltje van die klachten levert een, door Benjamin Furly en Symon Jansz. Vettekeucken onderteeekend request, dd. 8 Juli 1675 aan Burgemeesteren en regenten van Rotterdam, dat nog in originali in het Archief der gemeente aanwezig is.

(2) Gillis van Vliet wordt ook door G. van Spaan vermeld als een kunstenaar in het vervaardigen van voorwerpen uit papier.

behalve twee kasten, de eene gevuld met oudheidkundige, de andere met Grieksche en Latijnsche schrijvers.

Des namiddags werd een bezoek gebracht aan het Oude-Mannenhuis. Zij vroegen de regentenkamer te zien, om het »fraaie schoorsteenstuk» van van der Werff, maar de regenten waren vergaderd en van der Werff zelf was ook binnen, daar hij tot de regenten behoorde, en de vergadering zou wel tot acht uren duren. Dit hoorde een alumnus van het huis, die in een slaaprok bij hen stond, en deze vroeg nu of de heeren, daar zij kunstliefhebbers waren, met hem naar zijne kamer wilden gaan, dan zou hij hun eenige schilderijen en kunstvoorwerpen, welke hij bezat, toonen. De heeren von Uffenbach stonden over de verzameling van dezen man, bij wien zij zóó iets niet vermoed hadden, verbaasd. Hij had wel ongeveer anderhalf honderd, meest kleine, maar voor een deel fraaie schilderijen en andere curiositeiten. Hij heette Engelbrecht, was te Aken geboren, ongeveer 50 jaren oud, en had, om rustig te leven, zich in het Oude-Mannenhuis gekocht. Een van zijne grootste en fraaiste stukken was een levensgroot, naakt vrouwsfiguur van van der Helst. Meermalen was hem daarvoor 700 gulden geboden, maar hij zou het niet gaarne voor 800 geven. Verder had hij een klein ovaal portretje van van Dijck, en verscheidene kleine, zeer goede landschappen. In twee kabinetten had hij ettelijke kunststukken van beeldhouwers; wel dertig kleine stukken, waarvan de voornaamste waren: een liggend, heel klein kindje van ivoor; een ander staande, dat grooter was; een jongen en een meisje, die om een pop twistten, van palmhout; een kind, dat door een hond in den vinger wordt gebeten; een ivoren doodskop; een palmhouten Venus, door den eigenaar hoog geroemd, maar niet zooveel bijzonders; een boer met een lier; een palmhouten doosje zonder

deksel, rond, een duim hoog en een gulden groot, met goed gesnedene figuren, in relief en vrijstaande, die eene mis voorstelden, het Christuskindje op het altaar en vijf geknield liggende, biddende priesters; op den rand stonden verscheidene onduidelijke woorden in middeneeuwsch schrift. De heer Engelbrecht hield dit voor een werk van Albrecht Dürer, en honderd gulden waard. Hij bezat ook eene tamelijke verzameling kostbare steenen, waarbij eenige gesnedene. Ten slotte liet hij nog twee »belachelijke» collecties zien, nl. een doos vol messen van allerlei soort, en een met allerlei scharen en kammen. Zijne gouden en zilveren medailles, die hij wel driehonderd gulden waard noemde, waren hem zeven weken tevoren door eenige Joden ontstolen. De heer van Alkemade verzekerde den heer von Uffenbach echter later, dat het enkel moderne waren en niet zooveel waard. De overigens eerlijke man noemde zijn bezoekers allerhande verzamelingen, welke in Holland te zien waren, hetgeen zij in dank noteerden.

Den avond brachten zij door bij den koopman van Meinertshagen, die tegenover het Stadhuis woonde. Door hunne kredietbrieven waren zij met hem in aanraking gekomen, en nu had hij hun op versche oesters genoodigd, met de heeren van Arckel en van Alkemade, benevens twee heeren van Belle. Zij lieten de oesters zich goed smaken, en hadden vele goede gesprekken, o. a. over de heksen-weegschaal te Oudewater — dat zij voor een sprookje hadden gehouden, wanneer het hun niet in allen ernst verteld was door van Alkemade, die zóó goed thuis was in de geschiedenis van dit land.

Den 23sten vertrokken zij naar Gouda, vanwaar zij den 25sten des middags terugkeerden. Des namiddags gingen zij nog eens naar het Oude-Mannenhuys, maar ook ditmaal waren de regenten vergaderd en konden zij

de Heeren-kamer niet zien. Een bezoek bij den heer Engelbrecht moest hen voor deze teleurstelling troosten, en werkelijk liet deze hen weder verscheidene dingen zien, waarvan als het voornaamste genoemd wordt een uit palmhout gesneden Charitas, basrelief, met drie kindertjes, een op den arm, de overige voor en achter haar. Het was op zwart fluweel geplakt en onvergelykelijk fraai gemaakt. Verder nog een Charitas, ovaal, niet grooter dan een stuiver. De heer Engelbrecht dacht dat het gesneden was, maar wist niet uit welke grondstof; zij meenden dat het naar een ander stuk was afgedrukt in berkeschors. Ook liet de heer Engelbrecht hen allerlei stukken oud geverfd glas zien, waaruit hij o. a. eenige optische glazen, ook voor twaalf brillen had laten slijpen; gesneden steenen; een sierlijk opengewerkt houten dek-seltje van een kistje, dat hij voor werk van Dürer hield, en een aantal fraaie afdrukken van zeldzame antieke gesneden steenen, enz. Terecht teekende de heer von Uffenbach aan, dat hij dergelijke curiositeiten en kostbaarheden noch in dit huis, noch bij dezen man gezocht zou hebben.

Den volgenden morgen gingen zij naar D. Luffni (1), medicus op de Glashaven, om diens bibliotheek te zien, maar de docter moest naar een zieke en verzocht hen den volgenden dag terug te komen. Toen trokken zij naar Baldegessing, een schrijnwerker, op de Hoogstraat bij de Fransche kerk, van wien zij gehoord hadden, dat

(1) Dr. Luffni, zonder twijfel is hier bedoeld Hermanus Lufneu, die 88 jaren oud, den 24 Juli 1744 in de Fransche kerk, in graf no. 179 werd begraven. Hij was gehuwd met Anna Amsing.

Over zijn zoon Jacobus zie men den eersten jaargang van dit *Jaarboekje*, bl. 59 noot. Deze stierf in December 1747 en werd den 30sten in het familiegraf begraven, nadat zijn vrouw, Elisabeth de Vrij, hem 12 September 1739 was voor gegaan.

hij eenige goede schilderijen en andere kunstzaken bezat. Het voornaamste van hetgeen hij zien liet, was een perspectief-stuk, de Groote kerk te Delft voorstellende, door van Vliet, waarvoor hij zestig gulden vroeg en dat hij voor veertig wilde laten. Johann Friedrich kocht een ouden kop, door Cornelis van Haarlem geschilderd, en een heel oud schilderstuk, een doodshoofd voorstellend, voor acht gulden. Verder had deze man een stuk, dat de heeren onvergelykelijk mooi vonden, de wortels en de stomp van een boom voorstellend, waarop allerlei insecten waren geschilderd door Fromans (1), en een zeer fraai landschap van Wouwerman. Ook liet deze schrijnwerker een uurwerk zien, dat hij voor wijlen koning Willem van Engeland kort voor diens dood gemaakt had — voor een schrijnwerker een waar kunststuk. Het stond op eene piramide van gesneden en verguld hout, was niet groot en had niet alleen een onvergelykelijk klokkespel, maar ook vijf schijven, een voor de uren en minuten, de tweede voor den loop der zon, de derde voor den loop der maan, de vierde wees de geregeld en ongeregeld weerkeerende feesten aan, en de vijfde vertoonde de namen der dagen en de datums. De man schatte dit uurwerk op *f* 1500. Onder de kabinetten, welke hij zien liet, was een spiegelkabinet het fraaist, dat, van buiten ingelegd en verguld, van binnen met veel figuren versierd, den tempel van Salomo voorstellen moest. Aan de achterzij waren verscheidene spiegels aangebracht, in den trant van de *Cistula Catoptrica*.

Des namiddags werd het *Theatrum Anatomicum* be-

(1) Bedoeld is Pieter Pietersz. Vroomans, die 16 October 1635 als meester werd ingeschreven in het Sint Lucasgild te Delft, hoofdman van dit gild was in 1650—51 en 10 Januari 1654 begraven werd.

zichtigd, hoewel de lector Flinck (1) niet thuis was. De voorraad praeparaten en curiosa overtrof de verwachting der bezoekers verre. Het voornaamste was een opgestopte en gepraepareerde huid van eene vrouw, die lang als dragonder gediend had en door hare kameraden vermoord was; eenige zonderlinge embryonen, een mier met een steen zoo groot als een ei, een dubbeld schaap, de kop van een haan met twee uitwassen als horens, een kat met een hondekop, acht pooten en twee staarten, een olifantstand met een looden kogel in 't midden, eenige skeletten, o. a. een zwart van een Indiaan, enz. enz.

Den 27sten werd het schilderijen-kabinet van een aanzienlijken en rijken koopmanszoon, den heer van Belle (2), bezichtigd. Hij had twee groote en eene kleine kamer vol van de beste Nederlandsche, Italiaansche en Spaansche meesters. De laatste, welke hier anders zeldzaam zijn, werden door zijnen vader, die langen tijd in Spanje vertoefde, verzameld. De schilderijen, wel bij de 250 stuks, waren in zeer kostbare lijsten gevat, deels geheel verguld, deels zwart, deels verguld en zwart, zóó dat een

(1) Uffenbach of zijn uitgever vergissen zich hier; bedoeld is Willem Vink, die P. M. Helvetius in 1709 was opgevolgd als Lector Anatomicus. Zie *Rotterdamsch Jaarboekje* I, bl. 55.

(2) Het schilderijen-kabinet van Jozua van Belle, heer van St. Huybertsgerecht, werd 6 September 1730 te Rotterdam verkocht. Hoet geeft er in het 1e deel van zijn *Naamlijst*, bl. 352, den catalogus van, die 106 nummers telt. Inderdaad komen er, behalve van eenige Italiaansche meesters, ook werken van Spaansche schilders voor. Het altaarstuk, door von Uffenbach vermeld, wordt er genoemd eene schets van Rubens van het altaarstuk door hem in de Lievevrouwekerk te Antwerpen geschilderd, en bracht slechts f 200 op, evenveel als een jongetje dat blaasjes in het water zit te maken, door den ouden Netscher. Van Michel Angelo de la Bataille is er één klein stuk vermeld. Het landschap met een

lijstje ter breedte van ongeveer twee vingers aan de binnenzijde verguld en het overige zwart was. In de kleine kamer hing een groot Italiaansch stuk, onvergelijkelijk fraai, dat zeer kostbaar was, en een klein altaarstuk, waar in het midden de kruisiging, op de twee vleugels de geboorte en de opstanding van Christus waren afgebeeld. In het tweede vertrek hingen vele fraaie landschappen, o. a. verscheidene van Breugel en een van Michel Angelo. De heer van Belle maakte de bezoekers opmerkzaam op een klein stuk, waarop een oude puinhoop, en een klein haantje, niet grooter dan een gerstekorrel, heel curieus gemaakt was, en hij vertelde dat zijn vader wegens dit haantje 1400 gulden voor dat stuk betaald had. In het laatste en grootste vertrek, aan de achterzijde, waren de beste, grootste en voornamestukken, waarvan den bezoekers bijzonder beviel een maaltijd van koning Belsazar, wegens de goede perspectivische teekening en het geheel onvergelykelijk coloriet, ettelijke stukken van Salvatoriel, eene fraaie Opstanding van Rubens, twee voortreffelijke landschappen, welke een Jesuïet zou geschilderd hebben. Hier hingen ook de

ruïne en het haantje, waarop de heer van Belle zoo trotsch was, is waarschijnlijk het aan den fluweelen Breugel toegekende stukje no. 61, hoog en breed 8 duimen, dat f 275 opbracht. De maaltijd van koning Belsazar door den cavallier Napolitaan deed f 190. De opstanding van Christus, door Rubens, staat niet bij Hoet vermeld. Voor de stukken van A. Brouwer, Ter Borch, J. Lievens, de Vlieger enz. welke tot de verzameling behoorden, had von Uffenbach waarschijnlijk geen oog.

Mr. Jozua van Belle was de zoon van Jozua van Belle, Hoofd-officier, Raad en vroedschap, Burgemeester van Rotterdam en heer van Waddinxveen, en van Ida Catharina van der Meyden; hij werd 22 April 1680 in de Groote kerk gedoopt. Hij was gehuwd met Jacoba Willemina van Hoorn.

Zijn broeder Mr. Johan was secretaris van Rotterdam.

portretten van 's heeren van Belle's oom en vader, in Spanje bijzonder fraai geschilderd. Dat van zijn vader, die kort geleden was gestorven, was met zwart doek behangen. Deze heer van Belle was overigens een beleefd en voor een Hollander zeer hoffelijk mensch. Hij bood den bezoekers thee, koffie en chocolade aan, alles in kostbare serviesen, waarbij hij vertelde, dat hij zijn leven lang niets dan koffie had gedronken, zelfs aan tafel. Des morgens liet hij een paar maten koffie klaar maken en deze koud worden, die hij dan onder het middageten dronk; toch zag hij er heel gezond uit. Als de heer van Meinertshagen en anderen het niet bevestigd hadden, zouden de heeren von Uffenbach het niet geloofd hebben.

Des namiddags gingen zij weder naar Dr. Luffneu, kwamen echter, omdat zij laat gegeten hadden, weder niet terecht, maar een half uur te laat. Zij begaven zich nu naar den heer Flinck (1) op de Hoogstraat tegenover de

(1) Bedoeld wordt Nicolaas Anthonie Flinck, zoon van Govert Flinck en Ingitta Thoveligh, eene dochter van Claes Martensz. Thoveligh, die te Rotterdam Bewindhebber der O.-Ind. Compagnie was. Nicolaas werd geboren in 1646. Na den dood van zijnen vader verhuisde hij met zijne stiefmoeder, Sophia van der Houve, uit Gouda geboortig, van Amsterdam naar Rotterdam. Hij was er Bewindhebber der Oost-Indische Compagnie, huwde eene dochter van den Burgemeester van Berkel, en woonde in het huis, dat thans het Hotel des Pays-Bas is, aan de Korte Hoogstraat. Het plafond, waarvan Uffenbach melding maakt, is reeds lang verdwenen. Zijne verzameling schilderijen, gedeeltelijk nagelaten door zijn vader, werd na den dood zijner eenige dochter, te Rotterdam publiek verkocht op den 4den November 1754. Terwesten nam den catalogus op in zijn vervolg op Hoet's catalogus, bl. 100. Die catalogus telt 50 nummers. Een »Geboorte van Christus" is er niet in vermeld, wel een Offerande door Nic. Poussin. Volgens dezen catalogus bezat Flinck 2 werken van Rembrandt, 2 van Ant. van Dijk, 1 van Frans Hals, 5 van G. Flinck, 1 van Poelenburg, Teniers, Verkolje, enz.

Fransche kerk. Diens vader was een der beroemdste schilders van Holland, die hem zooveel nagelaten had, dat hij van zijne renten kon leven, en in een der kostbaarst gemeubileerde huizen woonde. Hij had weinige, maar zeer kostbare schilderijen, en eenige antieke standbeelden, borstbeelden en koppen, welke hij alle voor antiek hield en het ook goeddeels konden zijn. Hij verzekerde, dat zij uit de fraaie verzameling van den hertog van Buckingham herkomstig waren. Het voor naamste was wel een klein beeld van wit marmer, twee en een halve voet hoog, dat hij een Telesphorum noemde. Het figuur was gehuld in een kleed, dat, vooral aan den kop, een monnikspij geleeek. Het was een knaapje, zittend voorgesteld, tegen een rots, den linkerarm steunend op de knie, en het hoofd leunend op de linkerhand, terwijl de rechterarm neerhing op een soort van hoepel. Dan was er een borstbeeld, bijna 3 voet hoog, waaraan de neus ontbrak, dat de heer Flinck voor een Athleet hield. Bij de deur stonden op wit marmeren voetstukken twee fraaie borstbeelden, het eene van Posidonius, Cicero's leermeester, het andere van Markus Antonius Imp., verder waren er borstbeelden van Titus, Marcus Aurelius, Geta en Hadrianus; een beeld ten voeten uit, slechts vier voet hoog, met de toga van een consul bekleed, maar waarop een nieuwe kop was gezet; een dansende matrone, van dezelfde grootte, en in den tuin achter het huis, een Terminus. Van de schilderijen was het fraaist een stuk van Palma Vecchio, op paneel, de geboorte van Christus

De rijke verzameling teekeningen verkocht Flinck aan den hertog van Devonshire.

Nicolaas Anthonie Flinck overleed in Januari 1723, oud 77 jaar en werd 8 Januari in den familiekerk in de Fransche kerk no. 160 bijgezet. Zijne vrouw Anna van Berkel was 17 Juli 1709, oud 62 jaar, daar begraven.

met de herders voorstellend, en een Nimf van Nic. Poussin. De zoldering in de voorste kleine kamer was door van der Werff zeer goed beschilderd. De heer Flinck vertelde, dat hij eerst eene groote verzameling gravures had gehad, maar dat hij vervolgens handteekeningen bijzonder lief had gekregen, omdat zij de eerste gedachten der schilders bevatten, en hij vertoonde eene groote verzameling teekeningen, welke de heeren von Uffenbach slechts vluchtig konden bezichtigen, omdat zij door den heer van Alkemade waren genoodigd, die hen weder verscheidene merkwaardige boeken liet zien, waarvan de heer Zacharias getrouwelijk aanteekeningen maakte, welke hij in zijn dagboek opnam. Onder anderen hield ook de legende der gravin van Holland, die zoovele kinderen in eens ter wereld had gebracht als het jaar dagen telt, hen bezig. Later kwam van Alkemade's neef, Henrick Graham, bij hen. Dit jonge mensch studeerde op het gymnasium, en had van zijnen oom teekenen geleerd, en wel zóó vlug, dat hij na één jaar oefenens reeds zijn meester in het teekenen van medailles overtrof. Ook oefende hij zich in het snijden van steenen en verzamelde hij antieke medailles, maar zijn oom keurde dit af en klaagde dat men de zaken betreffende het vaderland om uitheemsche dingen verwaarloosde. Hij kende wel 500 personen in Holland, die antieke medailles met veel moeite en kosten verzamelden, terwijl er nauwelijks 20 waren, die aan oude en nieuwe Hollandsche munten zich gelegen lieten liggen. Ook vertelde hij, dat de uitgever van zijn werk over de *Munten der graven van Holland* maar weinig exemplaren verkocht en hierover geklaagd had. Het was over elven, eer de bezoekers er aan dachten en naar huis gingen. De heer van Alkemade had hen veel beleefdheid bewezen, niet alleen koffie, tabak en een glas wijn hun voorgezet, maar ook door

zijne dochter oliekoekjes laten bakken, die Uffenbach, wegens zijn afkeer van olie, eerst niet durfde nemen, maar die hem tamelijk smaakten en niet tegenstonden. De heer van Alkemade verzekerde, dat niemand ze zoo goed bakken kon als zijne dochter, wat de heeren von Uffenbach meenden hem als »een Hollandsch compliment" te goed te moeten houden.

Den volgenden dag gingen zij voor de derde maal naar Dr. Luffneu, en hoewel zij nu precies op den bepaalden tijd zich aanmeldden, verontschuldigde hij zich weder met een consult, en bestelde hen des namiddags; zij gaven den onbeschaafden kerel echter duidelijk te verstaan, dat zij meer te doen hadden, dan hem na te loopen. Zij gingen nu naar een broodbakker, die ook in schilderijen handelde, den heer van Biesem (1), op de Botersloot. Hij liet vele fraaie schilderijen zien en had er nog meer laten kijken, indien hij niet ongesteld was geweest en naar boven had kunnen gaan. Onder anderen had hij een fraai stuk van Rubens, de oprichting van de koperen slang in de woestijn, en twee fraaie »perspectief-

(1) De schilderijen-verzameling van Quirijn van Biesem werd den 18den October 1719 te Rotterdam verkocht. De catalogus is opgenomen in het eerste deel van Hoet's *Naamlijst*, bl. 226. Hij telt niet minder dan 224 nummers. De stukken van Rubens en Wouwerman, door Uffenbach vermeld, komen er niet op voor; wel verscheidene werken van Adr. Brouwer, Teniers, Holbein, Breugel, Brill, Ant. van Dijk, van Laer, J. Asselyn, A. Both, J. Both, Poelenburg, Porcellis, Mieris, A. van der Werff, enz. en verschillende Italiaansche stukken.

Quirijn van Biesem overleed in Juli 1719, in den ouderdom van 63 jaren en werd den 20 Juli in de Groote kerk, zuidpand n°. 134, begraven. Hij was gehuwd met Catharina van den Bergh, uit welk huwelijk acht kinderen geboren werden, waarvan op het tijdstip van zijn dood, vier onmondige en een mondige nog in leven waren.

stukken" van Wouwerman, welke hij elk op *f* 150 schatte, maar hij was zeer duur. Van hem gingen de heeren nogmaals naar het Oude-Mannenhuys, om de regentenkamer te zien. Zij vonden die niet groot en niets bijzonders er in, dan twee schilderijen. Het eene was van van der Werff, en hing boven den haard; dit stelde de Barmhartigheid voor, waarvoor twee oude mannen knielen. Er zou *f* 1600 voor geboden zijn; zij vonden het goed en wel gemaakt, maar voor dezen prijs niet extraordinair (1). Het andere stuk was grooter, en vonden zij beter. Dit stelt eene vergadering der regenten voor, die aan eene tafel zitten, en de burgemeester, die er bij is, moest bijzonder goed gelijken. In 1653 werd het — zoo als er op staat — gemaakt door een schilder, die als »emeritus" in 't Oude-Mannenhuys leefde. Zijn naam stond er niet op, en dien konden zij ook niet te weten komen (2).

Des namiddags werd door hen bij Gerard Jonckheer (3), een zilversmid, bezichtigd een achthoekige tafel van zwarte toetssteen, $4\frac{1}{2}$ voet in doorsnede, die zeer fraai was ingelegd door Dirk van Rijswijk, te Amsterdam, met een bloemkrans en allerlei insecten van paarlemoer.

(1) Deze schilderij, door Adr. van der Werff in 1702 geschilderd, werd in 1879 overgebracht naar het Museum Boymans; zie no. 37 van den catalogus van dat Museum. Zij is geen fraai staal van 's meesters kunst, maar het eenige dat het Rotterdamsch Museum van dezen Rotterdamschen phenix bezit.

(1) Von Uffenbach heeft hier het oog op het schilderstuk van Jan Daemen Cool, dd. 1653, dat uit het Oude Mannenhuys werd overgebracht naar het Museum Boymans, zie no. 57 van den catalogus van dat Museum.

(2) Gerard Jonckheer woonde in de jaren 1703 tot 1706 op de Hoogstraat, in 1707 in de Hoofdsteege, daarna in 1710 en 1711 in den Houttuin en eindelijk in 1704 en 1705 op het Steiger. Hij was gehuwd met Elisabeth Schot.

Jonckheer had haar door erfenis verkregen, en schatte haar op *f* 12000. Veel geld, maar het was een fraai stuk, dat verdiende in het kabinet van een groot heer te prijken.

Den 29sten namen de heeren von Uffenbach afscheid van den heer van Arckel, die hun eene aanbeveling aan den beroemden Leeuwenhoek te Delft gaf, van den heer van Alkemade en hunnen koopman van Meinertshagen. Gaarne hadden zij nog het volgende, dat zij aangetee-kend hadden, gezien: de schilderijen van den heer Quieros, een koopman, van den heer Lock en den heer van der Hulst, welke Monconys roemt, maar van de twee eersten wist niemand iets en de laatste was naar Den Haag verhuisd. Verder hadden zij gaarne bezocht de Bibliotheca Baldeana, door Struve in zijne *Dissertatio de doctis impostoribus* vermeld wegens het boek *De tribus impostoribus*, dat tot die bibliotheek behoorde, maar de heer Baldeus was naar Alkmaar verhuisd met zijne bibliotheek. Volgens den heer van Arckel eene zeer groote verzameling, maar de eigenaar een wonderlijke kwant, die van zijne boeken slechts de titels en de goede edities kende, welke hij vreeselijk duur betaalde. Het munten-kabinet van den heer Deinoot (1) was nu in bezit van diens erfgenaam, den heer van Langen, in den Oppert. Tweemalen lieten de heeren von Uffenbach bij hem belet vragen, maar den eersten keer was hij niet thuis en den tweeden keer liet hij zeggen, dat de heeren hem moesten »excuseeren, hij had geen occasie hun het kabinet te toonen,” vermoedelijk — zoo laat de schrijver volgen — omdat hij als koopman weinig

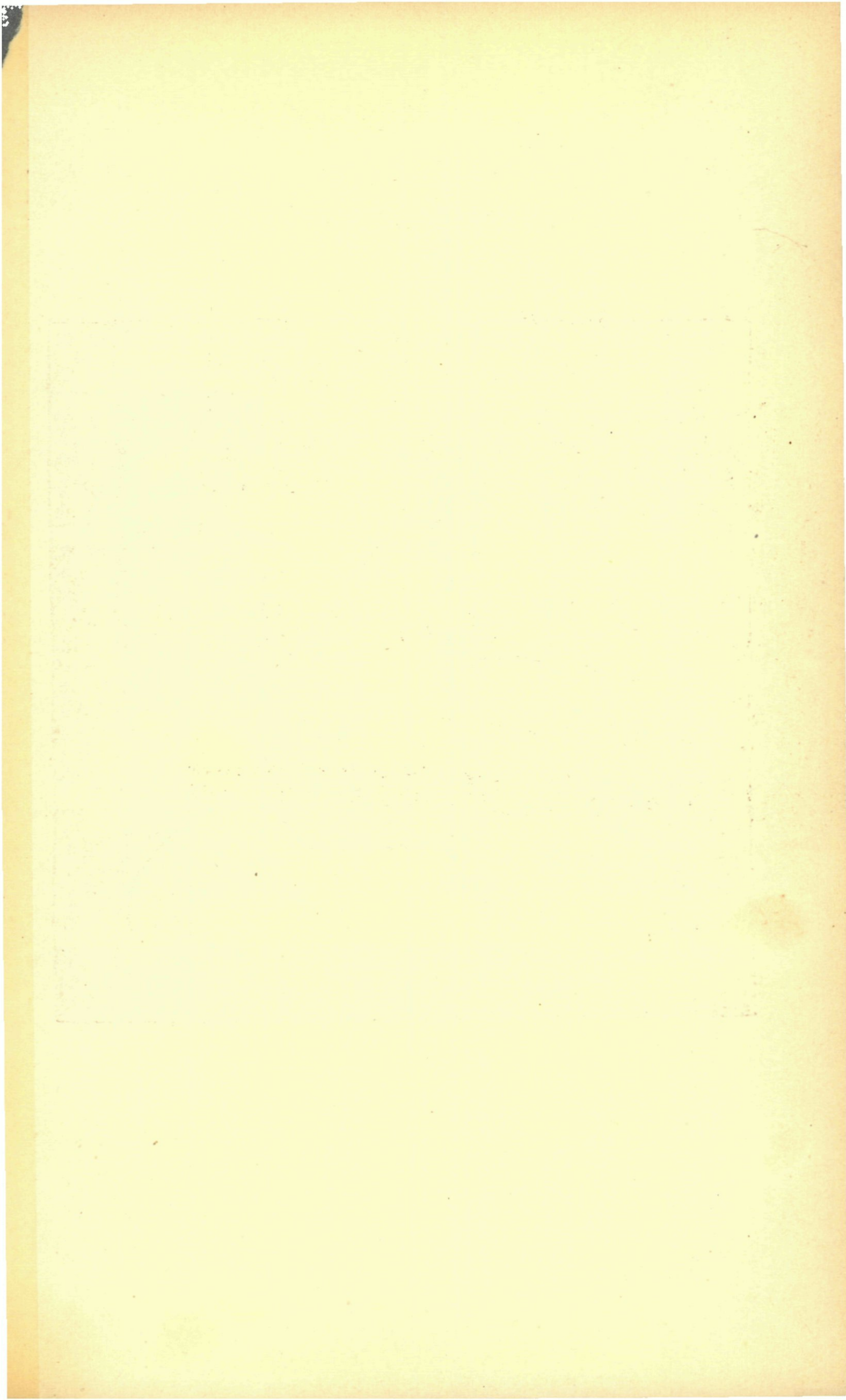
(1) Pieter Deinoot, oud 75 jaren, (begraven 22 Februari 1734 in de Groote kerk, Trans no. 193), was gehuwd met Catharina de Lange, begraven aldaar 25 Juli 1737, oud 77 jaar.

om deze zaken gaf, en er ook geen verstand van had. Het fraaie huis van den heer van Ellemeet, dat zij te Londen hoorden roemen, zagen zij in 't voorbijgaan van buiten; daar hij het bewoonde, werd niemand ter bezichtiging toegelaten. De schilderijen van den ontvanger Paats (1) konden zij niet te zien krijgen, omdat die heer het te druk had. De heer van der Werff hing zoozeer den grooten heer uit, dat hij niet te spreken was, had ook niets klaar en in voorraad. De medailles bij den wijnkooper van de Ameyde op de Leuvehaven wilden zij niet zien, omdat men hun verzekerd had, dat het niet de moeite waard was.

Zij voeren dus des namiddags te 3 uren met den heer van Eck, die gedurende eenigen tijd met hen gegeten had, per schuit van Rotterdam naar Delft, waar zij te 5 uren aankwamen.

(1) Het schilderijen-kabinet van Adriaan Paets, ontvanger ter Admiraliteit, werd 25 April 1713 te Rotterdam verkocht. Hoet nam in het 1e deel van zijn *Naamlijst*, bl. 154, den catalogus op. Deze is, behalve het appendix van 9, 52 nummers groot. Behalve verscheidene Italiaansche stukken, zijn er 6 van Adr. van der Werff, waarvan één f 4100, een ander f 3700, een derde f 3200, een vierde f 2650, 't vijfde f 1050 en het zesde f 900 opbrachten, trouwens een Seleucus en Stratonice, van Ger. de Lairesse, deed f 1550. Verder zijn er werken vermeld o. a. van P. Brill, P. van Laer, Miel, Jan Lis, H. van Limborch, welke ook betrekkelijk duur werden verkocht.

Uffenbach maakt geen melding van de schilderijen-kabinetten van Jaques Meijers, dat hier 9 September 1722, van Corn. Wittert, heer van Valkenburg, dat 11 April 1731 en het restant dat 7 October 1733, van Richard Pickfatt, dat 12 April 1736 werd verkocht.

In duizend vreezen